

УДК 37.013.42 (075.8)

Поліщук Юрій Йосипович
доктор педагогічних наук, професор
м.Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ВАЖЛИВА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Зазначена стаття присвячена аналізу різноманітних наукових підходів до трактування і осмислення суті та значення соціального виховання в процесі становлення і розвитку особистості школяра. Особлива увага приділена визначенню співвідношень категорій «соціалізація», «соціальне виховання» і «виховання». Аналізується також роль і функції соціального педагога в системі організації соціального виховання не лише в межах загальноосвітнього навчального закладу, а й у позашкільному соціумі.

Ключові слова: соціальне виховання, соціалізація, виховання, школярі.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Економічні та соціальні негаразди, що супроводжують трансформаційний період розбудови незалежної України, негативно відбиваються на функціонуванні школи як соціально-виховного інституту, загострюють проблему виховання, спричиняють нові проблеми, які зумовлюють «відмежування» дитини від школи, а також катастрофічне збільшення кількості проблемних дітей.

Отже, на сьогоднішньому шаблі історичного поступу України вирішального значення набуває увага до проблем соціалізації і виховання підростаючого покоління. Аналізуючи зазначені проблеми, не варто забувати, що вони є похідними від суспільних процесів, соціальних зрушень. Фактор часу – «темпоральний феномен» - має бути головним у підходах до аналізу вказаних проблем, адже внаслідок соціально-економічних і культурологічних змін старяться певні світоглядні орієнтації на життєві пріоритети й виникає потреба в нових педагогічних підходах до описання сучасних чинників виховання й соціалізації. З таких позицій стає зрозумілою непродуктивність абстрактної постановки про передумови, мету та методи виховання учнівської молоді без урахування реального соціально-економічного та духовно-культурного стану українського суспільства.

На нинішньому етапі розвитку педагогічної науки увага дослідників прикута до проблем соціалізації, соціального виховання і виховання, до осмислення їхньої ролі і співвідношення у процесі формування особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Українські педагоги-науковці накопичили досить багатий досвід вивчення теоретичних засад соціального виховання школярів в національному освітньому просторі.

У вітчизняній і зарубіжній науці педагогічні підходи щодо організації соціального виховання учнівської молоді розробляли О.Безпалько, Р.Бочарова, М.Галагузова, І.Зверева, Г.Селевко, О.Сорочинська, С.Харченко, Л.Штефан та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значні напрацювання з даної проблеми все ж вважаємо за доцільне здійснити їх аналіз у контексті роботи саме із зазначеною категорією клієнтів та визначити основні форми соціального виховання. На нашу думку, вивчення та окреслення можливостей покращення зазначеної сфери роботи сприятиме активізації цього процесу.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Матеріали статті дозволяють суттєво просунути в процесі розробки загально обласної

© Поліщук Ю.Й.

програми модернізації процесу виховання учнівської молоді.

Формулювання цілей статті. Метою пропонованої статті є вивчення можливості покращення процесу виховання учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Формування нових напрямів у педагогіці співпало з періодом переосмислення сутності виховання і відродження терміну «соціальне виховання» як педагогічної категорії. Зокрема, Л.Штефан зазначає, «що у більш загальному визначенні соціальна педагогіка – це наука про соціальне виховання, яке спрямоване на соціалізацію особистості» [14, с.10].

У окремі періоди вчені по-різному розуміли, а відтак і трактували поняття «соціальне виховання», вкладали в нього різний зміст. Одні розглядали його суто в рамках соціальної педагогіки, трактували як соціальний аспект виховання. Інші зводили до соціальної етики, розглядаючи соціальне виховання як засіб формування моральних переконань і світоглядних установок. Існували також концепції, згідно з якими соціальне виховання вважалось вченням про партнерство, покликаним виховувати людину в дусі готовності до компромісу і терпимості до інакомислячих.

Деякі вчені розглядають соціальне виховання в поєднанні із соціальним навчанням як форму соціальної роботи, націлену на зміни у соціально-психологічній структурі особистості.

Кінець 80-х років став періодом початку відродження і реабілітації соціального виховання. У 1990 році в Росії була сформульована концепція соціального виховання (автори В.Бочарова і Б.Бітінас). У ній соціальне виховання трактується як педагогічно орієнтована і доцільна система суспільної допомоги, необхідна підростаючому поколінню в період його включення в соціальне життя. Концепція передбачає повноцінне використання у соціально-педагогічному процесі всього арсеналу засобів і можливостей, якими володіє суспільство з метою формування особистості, адекватної вимогам суспільства і в певній мірі випереджуючій його розвиток [7].

На думку Г.Селевко «термін соціальне виховання вживається в широкому соціально-педагогічному смислі – це соціально-контрольована складова частина соціалізації, педагогічно зорієнтована система суспільно-державної допомоги і підтримки, яка надається індивідууму для його входження в суспільство і нормального функціонування у ньому» [11, с.54].

Аналіз цілого ряду наукових праць дає підстави стверджувати, що розуміння суті соціального виховання у різних вчених дещо відрізняється.

Так, на думку О.Сорочинської, *соціальне виховання* включає в себе індивідуальну допомогу в ліквіда-

ції конфліктів і критичних ситуацій у процесі соціального становлення особистості; підтримку зусиль самої молоді людини і найближчого мікро середовища у її фізичному, психологічному і соціальному становленні, розвитку індивідуально-творчих здібностей; становлення соціальної, особистісної і професійної компетентності юної особистості; організацію соціально-педагогічної діяльності (*пізнавальної, комунікативної, рефлексивної, практично-предметної, індивідуально-творчої*); успішну взаємодію підростаючого покоління з оточуючим соціально-культурним простором; підготовку юної особистості до відповідальної самоорганізації” [12, с.35].

Мету соціального виховання В.Бочарова визначає “як формування здатності особи до активного функціонування в конкретній соціальній ситуації при забезпеченні повноцінного розвитку цієї особистості як неповторної людської індивідуальності” [2, с.46].

Аналізуючи зв'язок між соціалізацією, соціальним вихованням і вихованням, ряд науковців (М.Галагузова, Ю.Галагузова, Б.Д'яконов, Е.Тищенко, Г.Штінова) розглядають соціальне виховання як цілеспрямований процес формування соціально значущих якостей юної особистості, необхідних їй для успішної соціалізації [13, с.118].

Р.Овчарова розглядає соціальне виховання як “процес сприяння продуктивному особистісному зростанню людини у вирішенні нею життєво важливих завдань взаємодії з оточуючим світом. Соціальне виховання являє собою систему цілеспрямованого впливу суспільства на цінності, відносини та зміст життя окремої людини, соціальних мікрогруп ...” [9, с.27-28].

Г.Селевко вважає, що «соціальне виховання можна розглядати як розділ соціальної педагогіки, як специфічну соціальну діяльність і як функцію інститутів суспільства, що здійснюють зазначену діяльність» [11, с.55]. На її думку, до системи сучасних інститутів соціального виховання входять: «інститут сімейного виховання; навчально-виховні заклади; організації, що займаються соціально-культурною діяльністю; організації, що займаються фізкультурою і спортом; організації, що займаються реабілітацією і перевихованням, наданням психолого-педагогічної і медико-соціальної допомоги; громадські організації та об'єднання» [11, с.55-56].

Ряд науковців (І.Загвязинський, М.Зайцев, Г.Кудашов, О.Селіванова, Ю.Строков) стверджують, що “соціальне виховання – це складова частина процесу соціалізації, педагогічно регульована і цілеспрямована на формування соціальної зрілості і розвитку особистості засобом включення її в різні види соціальних відносин у спілкуванні, в навчальній і суспільно корисній діяльності” [5, с.19].

Значний інтерес для нашого дослідження являє точка зору Е. Дніпрова, який вважає, що соціалізація є ширшим поняттям, ніж соціальне виховання, але разом з тим, саме виховання складає його основу, оскільки спроможне внести елемент упорядкування в стихійний процес соціалізації [4, с.112].

На думку О.Кодатенка, соціальне виховання в широкому соціальному сенсі, тобто як вплив суспільства на особистість загалом – це і є процес соціалізації, а виховання у вузькому педагогічному значенні – є соціальною контрольованою частиною процесу соціалізації [6].

П.Шептенко вважає, що “під соціальним вихованням у його сучасному трактуванні розуміється створення умов і стимулювання розвитку людини, її

соціального становлення з використанням усіх соціальних впливів” [13, с.36].

Увагу привертає і точка зору О.Безпалько, яка вважає, що “соціальне виховання забезпечується суспільством та державою в організаціях, що спеціально створюються для його здійснення (школа, мережа позашкільних закладів, дитячі та молодіжні організації) ...” [1, с.29].

Розглядаючи проблему співвідношення категорій “соціальне виховання” і “соціалізація”, М.Лукашевич підкреслює, що “соціальне виховання як один з механізмів соціалізації надає їй скоординованого, цілеспрямованого, керованого характеру” [8, с.85]. Дещо по іншому розуміє цю проблему О. Газман, який вважає, що соціальне виховання – це провідний фактор соціалізації особистості, яка формується під впливом зовнішніх (соціалізація) і внутрішніх процесів (індивідуалізація) [3, с.28].

Отже, науковці, аналізуючи сутність категорій “соціалізація”, оперують такими термінами, як “механізм соціалізації”, “розвиток і самозміна людини в процесі засвоєння і відтворення соціального досвіду”, “процес соціалізації”, “поетапна підготовка особистості до регуляції всіх видів її відносин ...”. Щодо категорії «соціальне виховання», то більшість дослідників визначають його як складову і керовану частину соціалізації, як її інструмент.

Завершуючи аналіз проблеми можна сказати що, соціальне виховання – це процес який необхідно розглядати на різних рівнях: макро-, мезо-, мікро середовища. На кожному рівні соціальне виховання має свою мету і завдання, що конкретизують його зміст.

У завдання соціального виховання на макрорівні входить насамперед забезпечення виховної спрямованості всієї державної соціальної політики, що заснована на впровадженні в суспільну практику педагогічно обґрунтованих заходів соціального та економічного розвитку суспільства. Друге завдання соціального виховання полягає в інтеграції соціальних і виховних впливів суспільства, в організації взаємодії всіх його інститутів з метою духовного удосконалення всього суспільного життя, морального удосконалення кожної особистості, незалежно від її соціального положення, віку, місця проживання, рівня освіти.

Третє стратегічне завдання соціального виховання полягає у підтримці і зміцненні виховної функції сім'ї, інших інститутів, що здійснюють суспільну функцію виховання підростаючого покоління.

Аналіз зазначеної проблематики дозволив сформулювати завдання соціального педагога. На нашу думку, вони полягають у сприянні:

- формуванню соціальних умінь учнів у різних сферах життєдіяльності;
- створенню умов для освоєння дітьми та підлітками зразків цивілізованого співжиття, навиків життя і спілкування в групах;
- формуванню мотивів соціально значущої і суспільно корисної діяльності;
- створенню умов для задоволення потреб у цікавій діяльності школяра, яка б сприяла формуванню його світогляду та ціннісних орієнтацій;
- стимулювання процесів саморозвитку.

Таким чином, соціальне виховання – це поняття комплексне, інтегративне, що передбачає повноцінне функціонування всього суспільного арсеналу виховних засобів і можливостей з метою морального і соціального формування особистості.

Список використаної літератури

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навч. посібник. – К.: Логос, 2003. – 134 с.
2. Бочарова В.Г. Социальная микросреда как фактор формирования личности: дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – М., 1991. – 379 с.
3. Газман О. Педагогика свободы. – М.: Инноватор, 1996. – 196 с.
4. Днепров Э. Научное обеспечение образования в свете нового педагогического мышления. – М.: Наука, 1989. – 317 с.
5. Загвязинский В.И., Зайцев М.П. и др. Основы социальной педагогики / Под ред. П.И.Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 160 с.
6. Кодатенко О.М. Педагогическая поддержка социализации личности подростка: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Саратов, 1998. – 226 с.
7. Концепция социального воспитания учащихся. – М.: Изд-во ВНИК «Школа – микрорайон», 1990. – 72 с.
8. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.-метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с.
9. Овчарова Р.С. Справочная книга социального педагога. – М.: ТЦ «Сфера», 2001. – 480 с.
10. Селевко Г.К. Социально-воспитательные технологии. – Можайск: МПК, 2005. – 176 с.
11. Сорочинская Е.Н. Теория и практика подготовки социальных педагогов детско-юношеских объединений. – Ростов н/Д: Ростовский гос. ун-т, 1996. – 185 с.
12. Шептенко П.А., Воронина Г.А. Методика и технология работы социального педагога: Учеб. пособ. / Под ред. В.А.Сластенина. – М.: Академия, 2001. – 208 с.
13. Штефан Л.А. Становлення і розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20-30-pp XX ст.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. – Харків: ХДПУ, 2003. – 34 с.

Полищук Юрий

доктор педагогических наук, профессор
г.Тернополь, Украина

СОЦИАЛЬНОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ КАК ВАЖНАЯ ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Данная статья посвящена анализу разнообразных научных подходов к пониманию и осмыслению сущности и значимости социального воспитания в процессе становления и развития личности школьника. Особое внимание уделяется определению соотношения категорий «социализация», «социальное воспитание» и «воспитание». Анализируется также роль и функции социального педагога в системе организации социального воспитания не только в рамках общеобразовательного учебного заведения, но и во внешкольном социуме.

Ключевые слова: социальное воспитание, социализация, воспитание, школьники

Polishchuk Yuri

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ternopil, Ukraine

SOCIAL EDUCATION OF PUPIL YOUTH AS AN IMPORTANT PEDAGOGICAL PROBLEM

This article has been dedicated to the analysis of different scientific approaches to the explanation and understanding of the content and meaning of social upbringing in the process of forming and development of students' personality. The great attention is dedicated to the determination of special categories "socialization", "social upbringing" and "upbringing". The role and functions of social educators on the system of social upbringing organization not only in the secondary school but also in the after school society have been analyzed. Thus, social education is a complex notion, comprehensive, integrative, providing the full functioning of social arsenal of educational tools and capabilities for the purpose of moral and social identity formation. Analysis of that perspective allowed to formulate the tasks for social pedagogues. In our opinion, they are to promote: - the formation of social skills of pupils in different spheres of life; - the creation of conditions for development of children and adolescents examples of civilized coexistence, life skills and communication in groups; - the formation motives socially significant and socially useful activity; - the creation of conditions to meet the needs of the student in an interesting, to facilitate the formation of his worldview and values; - the encouraging self-development processes.

Key words: social upbringing, socialization, upbringing, students.